

Name Prashant
Saini
Std. 7 Div. _____ Roll No. _____
Subject: Sanskrit
City Convent.
Secondary School
© CN. (b11)

Date
8 Apr 2024

Page No.
Date

पाठ - 1
वन्दना

1. तेजोऽसि ----- मयि धीमहि

भावार्थ : तुम तेजस्वरूप हो, मुझमें तेज
धारण करो। तुम शक्तिरूप
हो, मुझमें शक्ति धारण करो। तुम
बलस्वरूप हो, मुझमें बल धारण करो।
तुम ओजस्वरूप हो, मुझमें ओज धारण
करो।

2. तव मादिदेव ----- विश्वमनन्तरूपम्॥

भावार्थ : तुम आदिदेव हो, पुरातन वरुण हो
। तुम इस विश्व के सर्वश्रेष्ठ
आश्रय दहो। तुम ज्ञाता हो तुम ही जेय हो
और तुम ही परम धाम हो। यह अनन्तरूप
वाला ~~तुम्हारे~~ विश्व तुम्हारे द्वारा व्यापत है।

Date

9.1.2021

Date:

Page:

C. H. S.

पाठ - 2 मूर्धकारक शब्दार्थ

1. कारक : → कौत्स
2. स्फुरा → स्फुरा
3. बुभुक्षि : → भुङ्क्ते
4. उपरि → उपर
5. उपाविशत् → बैस बैस गया
6. श्रृगाली → लोमड़ी
7. तत्रागता → वहाँ आई
8. अधः → नीचे
9. विहता : → पक्षी
10. श्रुत्वा → सुनकर
11. स्तदर्शम् → इस के विरु
12. गृहीत्वा → लेकर
13. पलायिता → भाग गई

1.7 संस्कृत में उत्तर दीजिए :-

(क) काकः भोजनं प्राप्तुं किम् अकरोत् ?

उ० काकः भोजनं प्राप्तुं इतस्ततः उपविशत्

(ख) काकः कुत्र उपाविशत् ?

उ० काकः रुक्मस्य वृक्षस्य शाखायाः उपरि उपविशत्

(ग) शृगाली किम् अचिन्तयत् ?

(उ०) शृगाली ताम् शेटिकां प्राप्तुं

(घ) शृगाली कुत्र अतिष्ठत्

उ० शृगाली तस्यैव वृक्षस्य अधः उतिष्ठत् यस्य शाखाया उपरि काकः उपविष्टः आसीत्

(ङ) काकः किं श्रुत्वा अतीव प्रसन्नः अभवत् ?

उ० काकः स्वप्रशंसाम् श्रुत्वा अतीव प्रसन्नः अभवत्

(च) कस्य भुखात् शेटिका भूमौ अपतत् ?

उ० काकस्य भुखात् शेटिका भूमौ अपतत् ।

2. रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए :-

क. एकदा काकः बुभुक्षित आसीत् ।

ख. सः रौटिका सहितं उडुडूय दूरम् अगच्छत् ।

ग. सः शृगाली त्रागतं काकं रौटिका च अपश्यत् ।

घ. तं अतीव मनोहरः विद्वाः अस्मि ।

ङ. सततं दृष्ट्वा शृगाली अतिप्रसन्ना अभवत् ।

3. उत्तर में ~~संस्कृत~~ रंगीन पद चने के लिए प्रश्न
ब्याख्या

क. काकः बुभुक्षित आसीत् ।

उ. कः बुभुक्षितः आसीत् ?

ख. एकस्मिन् गृहे सः सः रौटिका प्राप्तवान् ।

क. एकस्मिन् गृहे सः किम् प्राप्तवान् ?

ग. वृक्षस्य शाखायाः उपरि काकः उपविष्टः आसीत् ।

उ. काकः कुत्र उपविष्टः आसीत् ?

घ. प्रद्युम्नः घटिं भुत्वा मम कर्णं तप्तं भवतः ।

ङ. किम् भुत्वा

Date

16 April 2021

Page No. C.W.

पाठ - 3 देशाग्रस्त चन्द्रशेखर ब्रह्म

1. पीठ	→	पीठ पर
2. दुर्धर्ष :	→	अदम्य
3. आरक्षका :	→	सिपाही
4. आनयन्ति	→	लाते हैं
5. प्रारब्ध	→	प्रारब्ध देखा है
6. प्रक्षरखण्डन	→	पत्थर के टुकड़े से
7. आहत :	→	घायल
8. विस्मयेन	→	आश्चर्य से
9. विष्मया	→	देखकर
10. कारागार	→	जेल
11. स्वगंत	→	अपने मन में
12. प्रमत्त	→	पगल
13. दृष्ट	→	अविनीत
14. बद्ध	→	बँधा हुआ
15. कशादस्तेन	→	हाथ में कोड़ा
16. परितः	→	चारों ओर
17. वैष्टयन्ति	→	घेर लेते हैं

संस्कृत में उत्तर दीजिए -

क आरक्षका : चन्द्रशेखरं कस्य सम्मुखं आनयन्ति

30 आरक्षका : चन्द्रशेखरं व्यापाहीशस्य सम्मुखं आनयन्ति।

ख. चन्द्रशेखर : कः आसीत् ?

30 चन्द्रशेखर : एकः पौंड्रवर्णीयः गौरवर्णः किशोरः आसीत्

ग. चन्द्रशेखर : कथं बन्दीकृतः ?

उ० चन्द्रशेखर : एकस्य आरक्षकस्य प्रसूते प्रसूतः
खण्डेन आहतः अकरोत् प्रतः सः बन्दीकृतः ।

घ. चन्द्रशेखर : कथं बन्दीकृतः ? स्वनाम किम्
अवदत्

उ० चन्द्रशेखर : स्वनाम आज्ञादः अवदत् ।

ङ. चन्द्रशेखर : स्वनाम स्वपितुर्नाम किम् अकथयत् ?

उ० चन्द्रशेखर : स्वपितुर्नाम स्वान्त्र अकथयत् ।

च. व्याघादीशः स्वगतं किम् अकथयत् ?

उ० अयं स्वतन्त्रतार्यै कीदृशः प्रमत्तः आसि

ह. यदा चन्द्रशेखरः कारागारात् मुक्तः बहिः
आगच्छत्, सर्वे जनाः किम् अकुर्वन् ?

उ० सर्वे जनाः तम् परितः वेष्टयन्ति ।

२. रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिये ।

(क) आरक्षकाः चन्द्रशेखर व्याघादीशस्य सम्मुखं
आवयन्ति ।

(ख) चन्द्रशेखरः स्मरः पादुशावणीयः गौर्वर्णः मिशोरः
अस्ति ।

(ग) चाण्डालः चन्द्रशेखरं कृशया ताडयति ।

(घ) ताडितः चन्द्रशेखर पुनः पुनः श्वातं ज्वरतु इति
वेदति ।

(ङ.) बहवः बात्रकाः तस्य पादयोः पतन्ति ।

३. कः अवदत् ?

क श्रीमन् ! अयं चन्द्रशेखरः अस्ति । आरक्षन्

ख कारागारं स्व मम गृहम् अस्ति । चन्द्रशेखरः

म. अहम् इमं पञ्चदशकशाघातान् दण्डयामि न्यायिक

स नै दुर्विनीत युक्क । त्वमास्व इदानीं स्वाविनयस्य
कलम् कारावासाधीकारी

(ङ.) जयतु भारतमातरम् । चन्द्रशेखर

2017

पाठ - 3

Date:

Page:

शब्दार्थ

अस्मां क	→	हमारा
तै व	→	उन्हीं
राष्ट्रियाः	→	राष्ट्रिया
समारम्भं	→	प्रारंभ
चतुष्पथं पुः	→	चौशहीं पर
काष्ठखण्डम्	→	लकड़ी का टुकड़ा
स्थापयन्ति	→	स्थापित करते हैं
दहन्ति	→	जलाते हैं
उच्छ्वसन्ति	→	हँस उच्छ्वसते हैं
पटहं	→	ढोष
वादयित्वा	→	बजाकर
अस्मिन्नुत्पन्नानि	→	अवसर के अनुकूल
यवानां	→	जों की
गोष्ठ्युमानां	→	गोष्ठ की
राश्यानि	→	धान की बालियों को
इक्षुदण्डे	→	गुन्ने में
वद्ध्वा	→	बाँधकर
समादाय	→	लेकर
प्रदक्षिणां	→	गोष्ठ चक्कर
मेखचित्वा	→	फिलाकर
रज्ज्वन्ति	→	रँगते हैं
शष्कुली	→	भूदियों को
विहाय	→	छोड़कर

संस्कृत में उत्तर

क आस्माकं देशस्य उत्सवेषु कः प्रमुखः उत्सवः अस्ति ?

उ० अत्र दीक्षिकोत्सवः प्रमुखः उत्सवः अस्ति

ख दीक्षिकोत्सवः क्वा भवति ?

उ० फाल्गुनमासस्य पूर्णिमाया तिर्यो भवति ।

ग वसन्तपञ्चमी कस्मिन् मासे भवति ?

उ० वसन्त माघमासस्ये भवति ।

घ जनाः काष्ठसञ्चयं कुत्र कुर्वन्ति ?

उ० जनायत्र चतुष्पथेणु अन्यस्थलेणु च काष्ठ
सञ्चयं कुर्वन्ति

✱

च अपरदिवसे बालकाः युवाः च किं कुर्वन्ति ?

अपरदिवसे बालकाः युवाः च स्वतपति नीला
दिवलीन जले मेलयित्वा मच्छतः जनान्
परिचिन्तान् वयस्यन् च रञ्जन्ति ।

Date:
Page:

(દ) હોલ્મિકૌતસવસ્ય કિં મદત્તવઃ અસ્તિ ?

ઋ અન્નિન મદૌતસવે જનાઃ વર્ણભેદ
જાતિભેદ ચ વિદાય પરસ્પર મિલનતિ

20/3

पाठ-प

प्रत्युत्पन्नगतिः वानरः

शब्दार्थः

प्रवृत्त स्थाने

भकार

तस्यीपरि

थदा - कदा

निर्गटय

अथः

इत्थं

मित्रा

अवशिष्टानि

स्वभाषयि

आनयत्

भुक्त्वा

त्यस्याभि

मदत्पापं

कथं

तं

वञ्चयामि

वर्ध

कुपिता

अथ

स्वागतार्थ

येन केन प्रकारेण

स्वपुत्रे

आसीत्

अगाधे

किसी जगह

भगरभट्ट

उसके अपट

कात्री - कात्री

निकलकर

नीचे

इस प्रकार

मित्रता

बचे हुए

अपनी पत्नी के लिए

लाता था

खाकर

त्याग देंगी

बड़ा पाप

कैसे

उसकी

छोखा देंगा

खोखिल दया में

ह कौचित

आज

स्वागत की

किसी प्रकार

अपनी पीठ पर

बैठा कर

जगह

प्रत्युत्पन्नमतिः

श्रुत्वा

इतस्ततः

त्वरितमेव

उत्प्लुत्य

वास्यन्निदं

इतः

तुरेत बुद्धिवात्सा

मुनकार

उधर-उधर

तेजी से

उछलकूट

किसी के

इधर

प्रश्न / उत्तर

(क) वानरः कुत्र अवसतः ?

ॐ वानरः जम्बूवृक्षोपरि अवसतः ।

(ख) मकारः कुत्र अनिवसतः ?

ॐ मकारः नद्याम् अनिवसतः ।

(ग) वानरः मकाराय किम् अयच्छतः ?

ॐ वानरः मकाराय मधुराणि जम्बूफलानि अयच्छतः ।

(घ) मकारपत्नी किम् खादितुम् अयच्छतः ?

ॐ मकारपत्नी वानरस्यं हृदयं खादितुम् अयच्छतः ।

૩. અગાથે જલે પ્રાપ્તે મકાર : વાનરં કિમ અવદત ?

૩૦ મકાર : સ્વમાર્થયા : સર્વમ્ વૃત્તાન્તરમ્
વાનરમ્ અવદત ।

(ચ) તતં પ્રાપ્ય વાનર : કિમ અકરોત ?

૩૦ તતં પ્રાપ્ય વાનર મકાર પ્રહાત્ ત્વરિતમેવ
ઉત્પ્લુપ્ય વૃક્ષમ્ આરોદત ।

(દ) લજ્જિત : મકાર : કિમ અકરોત ?

લજ્જિત વાનર : જલે નિમડન : અશ્મવત ।

22/4

पाठ - 5

वचनामृतम्

शब्दार्थ

तुह्युन्ति
वचने
परिप्लवा
वरभूको
तमो
परीवेति
गणना
लघुचैतसाभू
वसुधैव
कुटुम्बकम्
मान
अधमाः
भृतां
प्रदीपू
कुलदापक
भुविः
भृगाः
नाम्भः
वारिवोहा
विभूत्रियः
भृतां

सतेहुट्ट ही जाते हैं
बातचीत में
गरीबी
करं + हकी, एक ही त्रेल
अंधकार
दूसरे का
गिनती
छोटी बुद्धिवाली
वसुधा ही
परिवार
आदर
निकट लीग
~~प्रदीप काल में संध्या समय में~~
प्रदीप काल में, संध्या के समय
कुल में उजाला करने वाला
पृथ्वी
पशु
न अम्भः, जल नहीं
बादल
संपत्ति
श्रेष्ठ लोग

संस्कृत में उत्तर दीजिए -

(क) सर्वे जन्तवः कथं तुह्यन्ति ?

३० सर्वजन्तवः प्रियताम्यं पदानेन तुह्यन्ति ।

(ख) महतां धनं किम् अस्ति ?

३० महतां धनं मान् अस्ति ।

(ग) सुपुत्रः कीदृशः भवति ?

३० सुपुत्रः तुल्यदीपकः सदृशः भवति ।

(घ) दिवसे कुत्र न वसेत् ?

३० यस्मिन् देशे सम्मानः प्रीतिबन्धवाच्चः
विथागमः नास्ति तत्र दिवसः न वसेत् ।

(ङ) विद्याधनं सर्वधनप्रधानम् कथं अस्ति ?

३० नचौरहार्यं राजधर्यं भ्रातृभान्यं
नञ्जारकारिणं न्ययवृत्ते नित्यवर्धते
अतः किञ्च विद्याधनं सर्वधनप्रधानम्
अस्ति ।

(च) के मृत्युलीके श्रुतिः आरभूताः ?

ॐ विद्या, तप, दानः, स्नानः, शीलः,
गुणः, धर्मचर्यः, पुराण, मृत्युलीके
श्रुति आरभूताः सन्ति ।

(छ) वृक्षाः किमर्थं कलन्ति ?

ॐ वृक्षाः परीपकाराय कलन्ति ।

विद्यां वसे किमर्थम्

8/7

पाठ - 6

Date:
Page:

शब्दार्थः

कः तस्याः पतिः

कालिन्दी

यमुना नदी

बिम्बः

ब्राह्मण

पाणिम्

हाथ का

ज्वरदाहन्

बुखार से

आता

दुःखी

रञ्जयित्वा

बनाकर

तदुभूस्मशय्यायाम्

उसकी राख की शय्या में

भौक्ष्येण

भिक्षा माँगकर

आगीरश्याम्

गंगा में

निक्षेप्तुम्

डालने के लिए

भौक्ष्येण

भोजन करने के लिए।

उद्धृत्य

खींचकर

अनुवाच्य

पढ़कर

नागदन्तै

खूँटी पर

अवस्थाप्य

रखकर

स्वैरम्

धीरे धीरे

दिवम्

दिन का

यः

जी

कालम्

अगड़ा

आया

पढ़नी

प्रणयिकार्यं

प्रेमी का कार्य

भवितुम्

होने के

संस्कृत में उत्तर दीजिए ।

(क) मन्दारवती कस्य पुत्री आसीत् ?

उ मन्दारवती अग्निस्वामी नामकः द्विजस्य पुत्री आसीत् ।

(ख) मन्दारवती कथम् पञ्चचत्वम् प्राप्तवती ?

उ मन्दारवती ज्वरदोहेन आर्त्तापञ्चचत्वम् प्राप्तवती ।

(ग) आम्यन् स तापसः कस्य गृहे अतिथिः अभूत् ?

उ आम्यन् स तापसः स्वकः विप्रस्य गृहे अतिथिः अभूत् अभूत् ।

(घ) गृहिणी रुदन्तं शिशुं कुत्र अक्षिपत् ?

उ गृहिणी रुदन्तं शिशुं ज्वलन्ति अग्नौ अक्षिपत् ।

(ङ) यदा गृहपति रात्रौ शयनम् अभजत् स तापसः किम् अकरोत् ?

उ यदा गृहपति रात्रौ शयनम् अभजत् स तापसः पुस्तिकां गृहीत्वा शकीर्षत् ।

हृजनवत शमशमप्राप्तौत ।

(च) मन्दारवतीम् पुनर्जीविताताम् दृष्ट्वा त्रयोऽपि ब्राह्मणदारकाः किम् अकरोत् ?

उ० मन्दारवतीम् पुनर्जीविताताम् दृष्ट्वा त्रयोऽपि तां ब्राह्मणदारकाः ~~किम्~~ ~~अक~~ प्राप्तुमकलंष्ट अकुर्वन् ।

(छ) मन्दारवती कस्य भार्या सञ्जाता ?

यः तस्य भस्मशय्यायाम् समाश्लिष्यः ।
तपः अकरोत् ।

निम्नलिखित वाक्यों में रंगीन पदों को ठीक करके लिखिए -

(क) त्रयः ब्राह्मणदारकाः तस्याः ~~प~~ पाठिम् याचितुम् तां ~~अ~~ आगतः ।

उ० त्रयः ब्राह्मणदारकाः तस्याः पाठिम् याचितुम् तत्र आगताः ।

(ख) द्वितीयः तस्या अस्थीनि आदाय भागीरथ्यां सिद्धीप्तुम् गतवान् ।

उ० द्वितीयः तस्या अस्थीनि आदाय भागीरथ्यां सिद्धीप्तुम् गतवान् ।

(ग) क्षिप्त एव सः क्षणम् भस्मम् अभवत् ।

३५ क्षिप्त एव सः क्षणम् भस्मम् भस्मासात् अभवत् ।

(घ) स तापसः सुनिर्वृत्तम् तत्र अर्घम् भोजनम् अकरोत् ।

३६ स तापसः सुनिर्वृत्तम् तत्र अर्घम् भोजनम् अकरोत् ।

(ङ) पुस्तिकाम् उद्धाट्य मन्त्रपूतानि जलानि तस्मिन् भस्मानि अक्षिपत् ।

३७ पुस्तिकाम् उद्धाट्य मन्त्रपूतानि जलानि तस्मिन् भस्मानि अक्षिपत् ।

म. ०८/२१
०३